

Începuturile prozei sentimentale maghiare
Tehnicile reprezentării literare moderne ale dragostei și
istoria receptării operelor lui Báróczi Sándor

CUPRINS:

**CAPITOLUL I. ABORDĂRI CRITICE ALE OPERELOR SCRITORILOR-GARDIENI
DIN GĂRZILE DE CORP NOBILE REGALE MAGHIARE DIN VIENA**

I.1. OBIECTIVUL CERCETĂRII

I.1.2. CLARIFICAREA TERMINOLOGIEI ȘI INTRODUCEREA UNOR NOI TERMENI
TEHNICI

TERMENUL DE EROTISM

I.2.1. PERSPECTIVĂ CRITICĂ A ISTORIEI LECTURII

I.2.2. CONSIDERENTE TEORETICE ÎN CUVINTELE ÎNAINTE ȘI RECOMANDĂRILE
NOBILILOR SCRITORII-GARDIENI DIN CORPURILE REGALE

I.2.3. CUVINTELE ÎNAINTE ALE LUI SÁNDOR BÁRÓCZI

I.2.4. PREZENTAREA ISTORICĂ AL GENULUI LITERAR AL OGLINZII

FEMININE ÎN LIMBA MAGHIARĂ ȘI GALERII DE PORTRETE FEMININE. (SEC. 18.)

I.2.5. DRAGOSTEA ÎN TRADUCEREA OPEREI LUI J. K. DUSCH DE CĂTRE BÁRÓCZI

**CAPITOL II. SIMILITUDINI ȘI DIFERENȚE ÎN RECEPTAREA LITERARĂ
FRANCEZĂ ȘI MAGHIARĂ A LUI MARMONTEL**

TRADUCERILE ÎN LIMBA MAGHIARĂ DIN SEC. 18. A OPERELOR LUI MARMONTEL
TRADUCĂTORII MAGHIARI AI OPEREI „CONTES MORAUX”

II.2. PERSPECTIVĂ ASUPRA ISTORIEI TRADUCERILOR

II.3. RECEPȚIA ÎN LITERATURA MAGHIARĂ

CERCETĂRI DE SURSE

RECEPȚIA LUI MARMONTEL ÎN ISTORIA CRITICII LITERARE DIN SEC. 19.

ISTORIA IMPACTULUI OPERELOR LITERARE ALE LUI MARMONTEL ÎN
LITERATURA MAGHIARĂ

II. 4. DATE DIN DOMENIUL ISTORIEI CĂRȚII REFERITOARE LA RECEPȚIA

CĂRȚILOR FRANCEZE ȘI CITITORII ACESTORA

II.4.1. INTERPRETĂRILE INVENTARULUI DE CĂRȚI SCRIS DE MÂNĂ

II.4.2. INVENTARUL POSESORILOR

LISTA POSESORILOR

CAPITOLUL III: SURSELE PREZENȚEI EROTICII ÎN TEXTELE STUDIATE

III.1.1. PRIETENIA SUPUSĂ LA PROBĂ

III.1.2. LAURETTE ȘI PIESA DE TEATRU „COLONELUL” DE SÁNDOR K. BOÉR

III.1.3. CIOBĂNIȚA DIN ALPI

III.1.4. JÁNOS KÓTSI PATKÓ: PÁSTORIȚA DIN ALPI

III.1.5. ALCIBIADE SAU EU ÎNSUMI

III.1.6. EXCURS DESPRE CARACTERUL PUDICEI ÎN LITERATURA SECOLULUI AL 18-
LEA

III.2. MELANCOLIA ȘI ROMANUL GOTIC

IV. CONCLUZII

CUVINTE-CHEIE:

Sensibilitate, iluminism, roman, scriitor-gardieni, istoria traducerilor, Marmontel, receptare, lăcrimare, erotism latent, libertinism, istoria cititului, cititori feminin, comedie cu lacrimi, melancolie, pudicitate, exotism.

În disertația mea mi-am îndreptat atenția asupra recitirii și interpretării operelor literare ale lui Sándor Bátorczy pe baza unor considerente noi, autorul fiind conducătorul cercului literar alcătuit din scriitorii-gardieni ai gărzii de corp regale vieneze. Dintre operele semnate de Bátorczy, în centrul analizei mele a stat volumul intitulat *Povești morale*.

Până foarte recent, operele lui au fost considerate de către majoritatea criticilor literari de rang secundar, devenind astfel marginalizate și private de posibilitatea de a face parte din canonul literar oficial.

Analiza straturilor latente ale textelor a necesitat, evident, metode noi. Subiectul amoros devenise tematica centrală a prozei epocii respective. Destinul eroilor sensibili, care trec în neființă datorită melancoliei amoroase era considerată o temă modernă și surprinzătoare, ce trezea compasiunea cititorilor. Această atitudine reprezenta, totodată, și un semn al schimbării de mentalitate și de gust, ce separa categoric romanul eroic de noul roman sensibil.

Unul din scopurile analizei mele a fost explorarea tehnicii de reprezentare a tematicii dragostei din punctul de vedere al unei componente rămase în umbră până acum: cel al erotismului latent.

Cercetarea filologică a straturilor profunde ale textelor a necesitat, desigur, și implicarea unor aspecte din istoria gustului, traducerii și al cititului.

Disertația a fost împărțită în trei capitole.

Primul capitol debutează cu formularea scopurilor cercetării, continuând cu problema clarificării termenilor. Definiția fenomenului erotismului latent a necesitat introducerea unor noi termeni.

În următorul capitol am pus în discuție probleme și aspecte legate de comparativă, de receptarea operelor, probleme ce s-au ivit în urma traducerii textului francez în limba maghiară.

Capitolul trei al disertației cuprinde analiza textelor, pe parcursul acestor analize am încercat să descopăr formele de manifestare ale eroticității ascunse și să le interpretez în cadrul operelor date. În proza epocii respective combinarea tendințelor sentimentaliste cu îndrumările didactice era o caracteristică aproape constantă. Viețile personajelor sunt reprezentate sub forma unor exemple laice pentru cititorii care erau obișnuiți deja cu genul literar medieval al exemplului.

În ciuda întârzierilor, literatura maghiară întotdeauna s-a străduit să se alinieze celor mai moderne tendințe ale literaturii universale. Acesta este aspectul ce explică prezența concomitentă a diverselor forme de gust și stil, a diferitelor genuri literare, care au conferit un profil bogat și multicolor literaturii maghiare din epoca respectivă.

Mediul de receptare al literaturii franceze, adică societatea maghiară a epocii (sec. 18.) era mult mai conservatoare decât cea franceză, diferența dintre imaginea reprezentată în cadrul operelor literare și realitatea socială în care trăiau cititorii maghiari era mult mai izbitoare pentru aceștia. Reprezentarea profund realistă a iubirii din operele lui Báróczi era un element ne mai întâlnit până atunci de cititorii contemporani. Eseul semnat de Olga Granasztói, din volumul intitulat *Lecturi primejdioase* mi-a fost de mare ajutor în definirea terminologiei tehnice. Granasztói a încercat delimitarea termenilor și clarificarea definițiilor pentru denotarea galantului, libertinului și al altor termeni aparținând registrului eroticului.

Terminologia definită în cadrul acestui eseu am utilizat-o în analiza mea în vederea tipologizării imaginilor, pe parcursul clasificării operelor de proză sentimentală.

În limba maghiară termenul „galant” s-a răspândit într-o conotație net diferită de cel original, francez. În maghiară cuvântul înseamnă „politicos”, „cavaleresc”, conotația sa senzuală, erotică situându-se pe un plan secundar.”¹

Dificultatea transpunerii textului în limba maghiară se datora curențelor vocabularului amoros al limbii literare maghiare, ceea ce l-a determinat pe Sándor Báróczi să-și propună ca scop crearea acelui stil literar nuanțat, capabil să redea limbajul senzual subtil și colorat al romanului francez original. În disertația mea tipul aparținând acestei categorii l-am definit ca fiind erotică latentă.

Episoadele erotice din cadrul operelor sentimentale purtau și o funcție etică novatoare. În ciuda contradicției aparente potrivit căreia într-o opera literară erotismul, reprezentarea senzualității este condamnabilă și imorală, operele literare ce folosesc tehnica reprezentării latente al erotismului, se autodeclarau morale, ele fiind, de fapt, proclamatorii unei noi ordini morale și pledează în favoarea superiorității acestuia.

Caracterul inovator al acestor povestiri sentimentale constă în faptul că descriu și analizează sentimentele, importanța iubirii, aspectele sufletești și trupești ale acestora, prezentând astfel cititorilor o descriere psihologică autentică.

În cazul literaturii galante chiar și terminologia de specialitate pare problematică, deoarece sensul cuvântului în limba maghiară diferă de cel din limba franceză. Literatura erotică este considerată parte din literatura galantă.

Obiectivul meu a fost dezvăluirea prezenței erotismului și a reprezentării adeseori oculte al acestuia în textele analizate.

---

¹ Granasztói Olga: im.10.

În prefața operelor traduse atât Báróczi, cât și camarazii săi scriitori-gardieni se simt oarecum obligați să explice și să justifice tematica amoroasă.

Analiza textelor propuse a început cu recitirea lucrărilor teoretice ale scriitorilor-gardieni. În ciuda caracterului lor fragmentat, prefețele și recomandările semnate de însuși scriitorii operelor conturează destul de bine considerentele lor teoretice. (Printre acestea regăsim și programul literar al lui Sándor Báróczi.) Pe lângă prefața *Scrisorilor morale*, totalitatea prefețelor operelor literare semnate de Báróczi merită a fi interpretate ca un program literar.

Am analizat, de asemenea, și recomandările ce preced operele semnate de József Nalácz, camaradul scriitor-gardian al lui Báróczi, acestea fiind documente importante ale istoriei literaturii în pofida faptului că au fost neglijate îndelungat. Analiza mea a încercat să îndrepte atenția asupra acestor elemente mai puțin cunoscute și cercetate ale operelor sale.

Autorii epocii privesc traducerea ca pe un instrument al dezvoltării limbii naționale. În Ungaria diferitele metode de traducere și-au exercitat influența prin diverse combinații și decalaje, influența cea mai puternică avându-le traducerile din limba franceză. În literatura maghiară îi regăsim atât pe adepții traducerii „frumoase, dar infidele”, cât și pe cei ale celei fidele. Autorul articolului „traducere” din cadrul Enciclopediei Franceze este Marmontel și Beauzé. Am acordat o atenție sporită istoriei incluziunii în literatura maghiară a operei lui Marmontel, motivul principal fiind neglijarea ei în pofida importanței acesteia. Există diferențe notabile între recepția autorului de către mediul francez și cel maghiar.

Pentru o înțelegere mai bună a influenței marmonteliene asupra literaturii maghiare, am considerat că analiza mea trebuie să înceapă cu recepția franceză a operelor semnate de Marmontel.

Publicarea *Poveștilor morale* (*Contes moraux*) a reprezentat un punct important în cariera literară al autorului francez. Traducerea semnată de Báróczi este considerată și azi cea mai reușită traducere a epocii respective. Prima ediție din 1761 se compunea din 12 povestiri, care au fost și completate cu alte trei, apărute între 1755 și 1759 în *Mercure de France*. Conform lui Lajos György operele autorului francez au fost traduse în aproape 100 de limbi.²

Din povestirile de mai sus doar două au fost numite „morale” și scrise în ideea educației morale. Această mențiune o întâlnim doar în primul volum, publicat în 1761.

Cititorii contemporani ai epocii însă au privit aceste povestiri morale ca pe niște povești, acest

---

² György Lajos: *A magyar regény előzményei*, Budapest, MTA, 1941, 226.

lucru fiind subliniat și de popularitatea lor. Succesul lor se datora modului în care au fost scrise, dar și conținutului, care a fost privit ca un conținut moral de către cititori.³

Autorul francez a cucerit rapid și pe termen lung inimile cititorilor maghiari, iar această recepție s-a extins asupra întregii opere, constată József Szauder. Faptul că în literatura maghiară timpurie s-a format un adevărat serial din aceste romane, iar operele autorului francez au fost traduse foarte rapid, uneori rezultând traduceri multiple ale aceluiași roman, indică dezvoltarea unui adevărat cult al lui Marmontel.

Influența marmonteliană asupra literaturii maghiare este ilustrată și prin faptul că traducătorii săi maghiari contemporani au terminat aproape în același timp traducerea a trei povestiri (semnate de scriitorul-gardian János Kónyi) și șase nuvele (semnate de Báróczi). Ambele volume de traduceri au fost publicate în 1775, cel semnat de Kónyi se intitula *Graiuri de îndemn la moravuri frumoase*.

Sub influența traducerii semnate de Báróczi, Ferenc Kazinczy a realizat traducerea sa (a transpus în maghiară șase nuvele, o parte dintre care diferă de cele traduse Báróczi).

Dintre traducătorii *Povestirilor morale* Báróczi a fost singurul care a lucrat pe baza textului original francez, Kazinczy a transpus în maghiară lucrarea semnată de acesta.

Disertația mea conține și interpretarea unui inventar de cărți, scris de mână. Este notabil faptul că volumele din acest inventar clujean anonim corespund în linii mari listei de valori enumerate de criticii literari contemporani (printre alții și de István Fried și István Margócsy), adică se enumeră printre operele literare care au fost neglijate multă vreme, dar au fost reevaluate de către istoria literaturii din deceniile precedente. Ceea ce înseamnă că receptarea se află în concordanță cu popularitatea volumelor. Analiza posesorilor poate oferi o imagine mai amplă asupra posesorilor feminini și a bibliofiliei feminine din acea epocă, precum și asupra bibliotecilor femeilor și dezvoltarea stratului de cititori feminini.

Volumul *Povești morale* semnat de Marmontel se află sub semnul dualității, prezența eroticii latente în straturile profunde ale textului se asociază cu moralitatea declarată a cărții.

În a treia parte a disertației am încercat să identific și să descopăr sursele elementelor acestui fenomen, cum ar fi caracterele, situațiile, imaginile și vocabularul. Pe parcursul cercetărilor straturilor profunde ale textelor am identificat inovațiile și noutățile referitoare la prezentarea

---

³ K. Ben Sdira : im. 178 –179.

amorului, precum și realizările traducătorului în această privință, împreună cu percepția contemporană a iubirii asociată în mod dialectic cu acestea.

Am încercat să identific, să adun și să interpretez elementele acestui vocabular amoros nou. Pe parcursul analizei am încercat să compar textul cu originalul francez și să interpretez opțiunile traducătorului în ceea ce privește vocabularul sentimental, amoros.

În romanele sentimentale conținutul erotic este prezentat sub forma contopirii treptate ale sufletului și trupului. În literatura libertină contemporană, în schimb, reprezentarea este împinsă înspre domeniul trupescului. Fenomenul de mai sus l-am surprins în următoarele opere: *Leonórka* și *Prietenia supusă probei* semnate de Báróczi, piesa de teatru *Colonelul* și *Ciobănița de la munte* a lui Sándor K. Boér, *Păstorița de la munte* a lui János Kótsi Patkó și nuvela *Alcibiade* semnată de Báróczi.

Am analizat elementele specifice ale textelor, aluziile erotice latente (la nivelul limbii și a situațiilor), iar din reprezentările dragostei am încercat să identific și filosofii referitoare la iubire.

Pe parcursul analizei am trecut în revistă atât explicațiile, cât și interpretarea unor fenomene literare ale epocii, cum ar fi lăcrimarea, care și-a atins apogeul în secolul al 18 -lea, relațiile dintre termenii de erotică și melancolie ale perioadei studiate, dar și diferitele teorii referitoare la dragoste.

În sinteza istoriei lecturii am analizat legătura complexă dintre autori (traducători) și operele lor, precum și cea dintre aceștia și cititori. Interpretarea inventarului de volume, scris de mână, ne demonstrează atât obiceiurile și preferințele cititorilor ardeleni din epoca respectivă, cât și existența cititorilor feminini și a bibliofiliei feminine.

Concluzii

Conceptele referitoare la iubire, pe baza cărora sunt dezvoltate relațiile din cadrul operelor și filosofia dragostei asumată de autorii acestora indică o schimbare majoră al stilului și ideilor din acea perioadă, consecințele acestora fiind schimbările survenite în reprezentarea iubirii în proza epocii.

Pe parcursul recitirii și abordării dintr-o nouă perspectivă a operelor din secolul 18. s-a ivit ideea regândirii recepției operei autorului francez Marmontel și completarea lipsurilor cu ajutorul unor critici comparatistice franceze și maghiare.

Analizele similare din ultimele decenii au reintegrat această operă în cursul literaturii, ea jucând un rol major în modernizarea prozei maghiare. Prin analiza mea am încercat să evidențiez straturile profunde nestudiate până acum și să subliniez influența operei și al autorului asupra literaturii maghiare. Capitolul referitor la istoria recepției operelor lui Marmontel reprezintă un element nou în domeniul menționat, deoarece am considerat că recepția operei lui Marmontel nu a fost trecută în revistă în întregimea ei.

Aspectele referitoare la stilul, ideile și istoria culturii prezentate în analiza mea susțin faptul că în literatura maghiară această primă traducere semnată de Báróczi a fost printre primele care au deschis calea spre dezvoltarea prozei moderne. Acest volum, care a fost neglijat un timp îndelungat, dar care propagă tradițiile sentimentale și deschide căi noi atât în ceea ce privește ideile, cât și forma, a contribuit în mare măsură la ascensiunea literaturii maghiare dinaintea reformei lingvistice la nivelul cel mai modern al literaturii universale.

BIBLIOGRAFIE

- BALLAGI Aladár, *A magyar királyi testőrség története*, Pest, Légrády Testvérek, 1872.
- BÁNYÁSZ Melinda, *Törökországi levelek, Mulatságos napok – Mikes Kelemen fordítói gyakorlata a fordítások révén*, doktori értekezés, Kolozsvár, 2013.
- BARTHA Katalin Ágnes, *Kövesdi Boér Sándor: a világi színjátszás erdélyi mindenese*, EM, 2003.3-4.,48.
- BAYER Alice, *Marmontel hatása Magyarországon*, Bp, Korvin testvérek, 1916.
- BAYER József, *A nemzeti játékszín története*, Bp., Hornyánszky Viktor Ak. Könyvkereskedés, 1887.
- BEN SDIRA, Khaled, *Moralisme et immoralité dans les Contes =Marmontel, une rhétorique de l'apaisement*, Louvain-Paris, Ed, Peters Leuwen, 2003.
- BEÖTHY Zsolt, *A szépprózai elbeszélés a magyar irodalomban*, Budapest, MTA., I, 1886.
- BÉRES Norbert, *Kártigámnak emlékezetes történetei: Közelítések a 18. század végének prózairodalmához*, ItK, 123(2019).585-603.
- BÉRES Norbert, Kultivált recepció (Mészáros, Kazinczy, Báróczi). In: Széphalom 28, 2018.
- BIET, Christian, *La Veuve et l'idéal du mari absolu: Célimene et Alceste*, Cahiers du Dix-Septième: an Interdisciplinary Journal, 7(1997). 215-216, Spring Athens, Georgia, USA
- BÍRÓ Ferenc, *A legérzékenyebb nemzedék, Báróczi és „testőríró” barátai*, ItK, 82(1978).16-31.
- BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Bp, Balassi K,1994.
- BÓDI Katalin: A valóság poétikája a francia és a magyar levélregényben, It, 107(2003), 4/5 483-503.
- BÓDI Katalin, *Szerelmi kommunikáció a XVII. században (A Portugál levelek)*, Studia Litteraria 44, (2006), 28-38.
- BÓDI Katalin, *Könny és tinta: a magyar levélregény és heroida történeti és poétikai háttere*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010.
- BÓDI Katalin: , *Testábrázolás a XVIII. században (Kép és regény)*, = *Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila, Gönczi Monika, Debrecen, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010, 224-248.
- BODOR Béla, *Régi magyar regénytükör*, I., Bp., Dekameron, 2001.
- BORBÉLY Szilárd, *Csók és könny és tinta*, Élet és irodalom, LV(2011)14., április 11.

- BORBÉLY Szilárd, *Jegyzetek Bácsmegyeynek összeve-szedett Levelei –hez =Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig*, sajtó alá rendezte Bodrogi Ferenc Máté és Borbély Szilárd, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009
- BURJÁN Mónika, *A fordításról való gondolkodás története Magyarországon 1787 és 1883 között*, Phd értekezés, Szeged, 2003.
- BRASSAI Zoltán, *Carberi kisasszony, az asszonyi személy és ember =Ányos Pál-összeállítás*, szerk. Szajbély Mihály, Veszprém, Művészetek háza, 1994. 188-193.
- CAVALLO, Guglielmo–CHARTIER, Roger, *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, ford. Sajó Tamás, Bp. Balassi kiadó, 2000.
- CORBIN, Alain, Anne Vincent-Buffault, *Histoire des larmes XVIIIe-XIXe siècles*, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*. 46e année, N. 3, 1991.
- DEÉ NAGY Anikó: *Könyvgyűjtő asszonyok a XVIII. században = Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, szerk. Kovács András, Sipos Gábor és Tonk Sándor, Kolozsvár, EME, 1996.114-123.
- DEBRECZENI Attila, *Az érzékenység eszmetörténei vonatkozásai a XVIII. század végének magyar irodalmában=Folyonosság vagy fordulat?(A felvilágosodás kutatásának időszerű kérdései)*, szerk. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996. 34-54.
- DEBRECZENI Attila: *Az irodalom mint életminta a 18. század végének magyar irodalmában*, *Könyv és Könyvtár*, 225(2003).249-267
- DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, Bp., Universitas kiadó, 2009.
- DECOTTIGNIES, Jean: Roman et revendication féminine d’après *Les Mémoires du comte de Comminge* de Madame de Tencin=*Roman et Lumières au XVIIIe siècle*, *Actes du Colloque sous la présidence de MM. W. Krauss, R. Pomeau, R. Garaudy, J. Fabre*, Paris, Éditions Sociales, 1970. 311-320.
- DEMETER Júlia, *Ányos Pál és a „célarányos nemzeti játéksín” = „Édes érzékenység”*, *tanulmányok Ányos Pálról*, szerk. Pintér Márta Zsuzsanna, Veszprém, Bp., Pannon Egyetem, Gondolat, 2014.115-127
- DEVESCOVI Balázs, *A mítosz és Fanni: A Kármán József körüli legendák és a Fanni hagyományait környező mítosz(ok) elemzése*, Budapest, Szeged, Osiris–Pompeji, 2000.
- DUBY, George: *Histoire des femmes en Occident*, Vol.3. XVI-XVIII, Paris, Plon, 1991.
- DULONG, Claude: *A szerelem a XVII. században*, ford. Dániel Anna, Bp., Gondolat, 1974.

- „Édes érzékenység”, *Tanulmányok Ányos Pálról*, szerk. Pintér Márta Zsuzsanna, Bp.-Veszprém, Gondolat-Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, 2014.
- EGYED Emese: *Levevők fejemről Múzsák sisakomat. Barcsay Ábrahám költészete*, Kvár, EME, 1998.
- EGYED Emese: *Adieu, édes Barcsaym*, Marosvásárhely, Mentor, 2001.
- ENYEDI Sándor, *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei, 1792-1821*, Bukarest, Kriterion könyvkiadó, 1972.
- Et in Arcadia ego, A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése*, szerk. Debreczeni Attila és Gönczi Mónika, Debrecen, Universitas, 2005.
- FÁBRI Anna, *A szép tiltott táj felé. A magyar írónők története két századforduló között (1795-1905)*. Bp., Kortárs, 1996.
- FÁBRI Anna, *A nő és hivatása*, szerk. Fábri Anna. Kortárs K., 1999.
- Faludi Ferenc prózai művei*, kiad. Vörös Imre, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991, I. kötet
- FEBVRE, Lucien: *La sensibilité et l'histoire. Comment reconstituer la vie affective d'autrefois ?*, Annales d'histoire sociale, Jan. - Jun., 1941, T. 3, No. 1/pp. 5-20
- FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*, Kvár, Ajtai K. Albert magyar könyvnyomdája, 1897.
- FRIED István, *A (túl)érzékeny posztmodern, Fanni – mai hagyományai*, Palócföld, 29(1995)6. 499-507.
- FOUCAULT, Michel, *A szexualitás története I: A tudás akarása*, ford. Babarczy Eszter, Bp., Atlantisz, 1996.
- FOWLER, James: *The Libertine's Nemesis: The Prude in Clarissa and the Roman Libertin*, Routledge; 2017
- FÜLÖP Géza, *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején*, Bp., Akadémiai. K., 1978.
- GARGAM, Adeline, *Les femmes savantes, lettrées et cultivées dans la littérature française des Lumières ou la conquête d'une légitimité (1690-1804)*, Paris, Honoré Champion, 2013.
- GOLDMANN, Lucien: *A rejtőzködő isten*, Ford. Pödör László, Bp., Gondolat, 1977.
- GONCOURT, Edmond et Jules, *La femme au XVIIIe siècle*, Paris, 1882.
- GRANASZTÓI Olga, *Veszedelemes olvasmányok. Erotikus illusztrációk a 18. századi francia irodalomban*, Kossuth kiadó Zrt, 2007.
- GRANASZTÓI Olga, *Francia könyvek magyar olvasói: 1770-1810*, Bp. Universitas, 2009

- GUPCSÓ Ágnes, *Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)*, Zenetudományi dolgozatok, szerk. Berlász Melinda, Domokos Mária, Budapest. MTA, 1980. 259-274
- GYÖRGY Lajos, *A magyar regény előzményei*, Budapest, MTA, 1941.
- HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Molnár Borbála levelező társasága*, It.1996/1-2.
- HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Közösségi és elkülönülő irodalmi programok a 19. század első felében, (Fáy András irodalomtörténeti helye)*, Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2000.
- HEGEDŰS Béla, *Fordítás és érzékenység=Nunquam autores, semper interpretes: A magyarországi fordításirodalom a 18. században*, szerk. Lengyel Réka, Budapest, MTA, BTK Irodalomtudományi Intézet, 2016.
- HEVESI SÁNDOR, *A színjátszás művészete*, Budapest, Stampfel, 1908.
- HOVÁNSZKI Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013.
- Histoire de la traduction littéraire en Europe Médiante*, Antoine Chalvin, Jean-Léon Muller, Katre Talviste, Marie Vrinat-Nikolov (réd.), Presses Universitaires de Rennes, 2019
- HUTIER, Jean-Benoit, *Maîtres et valets dans la comédie du XVIIIe siècle*, Paris, Hatier, 1999.
- Irodalomértelmezések a felvilágosodástól napjainkig*, szerkesztette Egyed Emese, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó-Bolyai Társaság, 2014.
- JÁNOS Szabolcs, „Sziveket, s Emberséges Embereket formáljon” *Színházelméleti nézetek az 1790–1820-as években*, Erdélyi Múzeum, 64. kötet, 2002. 1-2.füzet, .45-55.
- JÁNOS Szabolcs, *Az érzékeny színház: A magyar színjátszás a 18-19. század fordulóján*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2007
- JOÓ Mária, *A vágy, szerelem (erósz) fogalma a platóni filozófiában = Emberi természet, női természet: Platón*, mmi.elte.hu/szabadbolcseszet
- KALLÓS Orsolya, *A magyar műfordítás történetéből, Érzékeny olvasmányok Naláczy Józseftől*, Kolozsvár, 2011, kézirat, szakdolgozat
- KARDOS Tibor , *A magyar szentimentalizmus európai kapcsolatairól*, Filológiai Közlöny, Bp.,Akadémiai K., 1964.
- KAYSER, Wolfgang, *A modern regény keletkezése és válsága= Narratívák II*, Szerk. Thomka Beáta, Bp., Kijárat Kiadó, 1998.
- KÉRY Katalin, *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*, Pécs, 2015.

- KOCZTUR Gizella, *Regény és személyiség, Az angol regény története*, Bp., Ak. K., 1987.
- KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Akadémiai kiadó, Bp., 1996.
- KOVÁCS Ilona, *Fekete gróf dévaj meséi = Dilettánsok az irodalomban*, Fapadoskonyv.hu Kiadó, 2014.
- KULCSÁR Adorján, *Olvasóközönségünk 1800 táján*, Bp, [S. 1.], 1943.
- LABÁDI Gergely, *A magyar episztola a felvilágosodás korában*, L'Harmattan: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2008.
- LABÁDI Gergely, *Fordítást olvasni (Kis János Kupás Lőrincz és Ilona[,] annak lánya című elbeszélésének kontextusai)*, ItK 113(2009)6.681-708
- LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek: A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Budapest, ELTE BTK, 2009.
- LÁZÁR Béla, „Az óbester” (Száz éves magyar színmű), Fővárosi Lapok, 1888, 138. szám
- LENEL, Scipion, *Un homme de lettres au XVIIIe siècle: Marmontel...*, Genève, Slatkins Reprints, 1970.
- „Levéllé válva”. *Ujfalvi Krisztina verselő köre (1795–1797)*, A szövegeket sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta Egyed Emese, Kolozsvár, EME, 2017.
- LINTILHAC, E, *Beaumarchais et ses oeuvres : précis de sa vie et histoire de son esprit: d'après des documents inédits*, 1887.
- LUDÁNYI, Mária, *A szerelem-kép alakulása a XVI. század végi és XVII. század eleji magyar irodalomban*, ItK 83(1979)4, 359-370.
- LUHMANN, Niklas, *Szerelem, szenvedély*, Az intimitás kódolásáról, ford. Bognár Virág, Budapest, József könyvek, 1997.
- MARCARD, Micaela von, *A rokokó avagy kísérlet az emberi szíven, Gáláns eszmények és életválságok*, Ford. Orosz Magdolna, Bp., Európa kiadó, 1999.
- MARGÓCSY István, *A felvilágosodás határai és határtalansága, Kételyek és tézisek az irodalomtörténet historiográfiáját illetően*, Erdélyi Múzeum 2007, 3-4.4-10.
- MARGÓCSY István, *Szigvárt apológiája*, ItK, 102(1998), 5/6. 655-667
- MAUZI, Robert, *L'idée du bonheur au XVIIIe siècle*, Paris, Albert Colin, 1960.
- MAY, George, *Le dilemme du roman*, Paris, PUF, 1963.
- MAY István, *Az első magyar heroikus regény*, Studia Litt., Tom. IV., Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1966.

- MAY István, *A magyar heroikus regény története*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.
- Mennyei barátom! Barcsay Ábrahám levelei Orczy Lőrinchez, 1771-1789*, Sajtó alá rend., bev., jegyz. Egyed Emese, EME, 2001.
- MONOK István, *Női könyvtulajdonos, a női olvasó a 16-17. században =A zsoldártól a rózsaszín regényig.Fejezetek a magyar női művelődés történetéből*, Szerk. Papp Júlia, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2014.
- MONTANDON, Alain: *Le roman au XVIII. siècle en Europe*, Paris, PUF, 1999.
- NAGY Zsófia Borbála, *Asszonyok „árnyék képe”, Nőkérdés a XVIII-XIX. századi halotti beszédekben* It. 32(82) (2001) 1.23-41
- PENKE Olga, „Az ember kétszer születik...”, *A szerelem ábrázolása az első magyar regényekben*, ItK. 104(2000) 1-2. , 100-114
- PENKE Olga, *Fordításelméleti gondolatok és fordítási gyakorlatok a magyar felvilágosodásban*, It. 33 (83) (2002).4.517-532.
- PENKE Olga, „*Théorie, stratégie et pratique de la traduction en Hongrie à l'époque des Lumières*”, = *La traduction des langues modernes au XVIIIe siècle - ou "La dernière chemise de l'amour"* par Annie Rivara, Paris, Honoré Champion, 2002.
- PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Theátrum és irodalom*, Budapest, Universitas, 2014.
- PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Le théâtre dans le royaume de Hongrie au XVIIe et XVIIIe siècles*, Nagyvárad, Partium, 2015.
- PINTÉR Tibor, *Az erotika regiszterei, Veszedelmes olvasmányok. Erotikus illusztrációk a 18. századi francia irodalomban*, in Holmi, 20(2008)04.574-578.
- RÁCZ Emese, *A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárának XVIII. századi gyűjteményei. [Kötet] 1: A Hungarika Téka*, Bp. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2019.
- Ragyogni és munkálni, Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Mónika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2010.
- ROMEK Dóra, *Pillantás a szoknya alá, A frivolan hintáztató Fragonard*= *Múlt-kor történelmi magazin*, 2016.tavaszi
- ROUSSET, Jean, *Leurs yeux se rencontrèrent: La scène de première vue dans le roman*, Paris, José Corti, 1989.
- REYMOND, Fernand, *Les philosophies de l'amour*, PromoBX, 1964.

- SCHRECKER, Hélène, *L'esprit sensible dans les oeuvres de Marmontel =Roman et Lumières au XVIIIe siècle, Actes du Colloque sous la présidence de MM. W. Krauss, R. Pomeau, R. Garaudy, J. Fabre*, Paris, Éditions Sociales, 1970
- SEIDLER Andrea: A nő mint a 18. századi periodikumok olvasója in. Magyar Könyvszemle,115(1999)1.91-97.
- SOMKUTI Gabriella, *Ujfalvy Krisztina és könyvtára. Egy elfeledett 18. századi költőnő, az OSZK Évkönyve*, Bp. OSZK, 1981.
- SOMKUTI Gabriella, *Könyvgyűjtő asszonyok a XVIII. századi Magyarországon*, Könyvtáros, 1991/5.290-295.
- STAUD Géza, *Orientalizmus a magyar romantikában*, Budapest, Terebess,1999.
- STAUD Géza (szerk), *A francia színház a XVIII. században*, Budapest, Gondolat, 1974.
- „Szabadon fordította...”: *Fordítások a magyar színháztudomány céljaira a XVIII-XIX. században*, s.a.r. Egyed Emese, Kolozsvár, Scientia, 2003
- SZAJBÉLY Mihály, *Fordításelméleti megfontolások a 18. század második felének magyar irodalmában*, It.15 (65)(1983), 139-158.
- SZAJBÉLY Mihály, „*Idznak a magyar tollak*”, *irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Budapest: Universitas Könyvkiadó - Akadémiai Kiadó,2001.
- SZÉCSÉNYI Endre, *Esztétika a budoárban: Vivant Denon Csak míg meg nem virrad című meséjéről*, Jelenkor, 51(2008), 12., 1361-1373
- SZERB Antal, *A világirodalom története*, Bp., Magvető, 1992.
- SZILÁGYI Ferenc, *Báróczinál Bécsben, Kazinczy kiadatlan naplójából*, It, 18 (68) (1986)1. 156-170.
- TRÓCSÁNYI Zoltán, *A XVIII. század magyar könyveinek olvasóközönsége és példányszáma*, Magyar Könyvszemle, 60(1941).22-37.
- V. SZENDREI Júlia, *Báróczi Sándor stílusának főbb jegyei*, NyIrk, 1964/2., 183-195.
- VADERNA Gábor, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*,Bp., Universitas kiadó, 2007.
- VÁZQUEZ, Lydia, *La femme libre chez Voisenon = Richardot, Anne (réd.): Femmes et libertinage au 18. siècle ou les caprices de Cythère*, Rennes, Presses Universitaire de Rennes, 2004.

- VIGIER, Françoise: Public féminin et production littéraire =*Images de la femme, en Espagne aux XVIe et XVIIe siècles: Des traditions aux renouvellements et à l'émergence d'images nouvelles: Colloque International:(Sorbonne et Collège d'Espagne, 28-30 septembre 1992.)* Sous la direction d'Augustin Redondo, (s.l.) Sorbonne, 1994
- VOGEL Zsuzsa, *Faludi Ferenc munkáinak erdélyi olvasóiról*, Kvár, Erdélyi Múzeum, 69(2007).3-4.94-112.
- VOGEL Zsuzsa, *Az olvasás útjain, a biográfiától a költészetig: Faludi Ferenc műveinek fogadtatása*. Kolozsvár, EME, 2020.
- VÖRÖS Imre, *Fejezetek a francia-magyar fordításirodalmunk történetéből*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.
- VÖRÖS Imre, *Természetszemélet a felvilágosodás kori magyar irodalomban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991.
- WAGNER, Jacques: *Marmontel, une rhétorique de l'apaisement*, (études réunies et présentées par) Louvain-Paris, Ed, Peters Leuven, 2003.
- WÉBER Antal, *Szépprózai kezdemények* = Sötér István (szerk). A magyar irodalom története III, Bp., Akadémiai K. 1965.